

Schwendtner Tibor
A létmegértés módszertani jelentősége
a heideggeri fenomenológiában^{*}

Szerepet játszik-e az intuíció valamely felfogása a heideggeri fenomenológiában? Ha e kérdésre válaszolni próbálunk, Heidegger módszertani elgondolásaihoz érdemes fordulnunk. A fenomenológia – saját módszertani öntudata szerint – nem más, mint tapasztalatanalízis. A fenomenológia tapasztalat fogalma ugyanakkor jóval tágabb körű, mint amit egy empirista vagy pozitivista filozófia elfogadna. Míg a tapasztalat szűkebb, empirista értelmezésben az érzékszervek ablakain beáramló adatokat jelenti, addig a fenomenológia a konkrét és egészes tapasztalatot tekinti kiindulópontnak, amely szükségképpen tartalmaz olyan mozzanatok is, melyek semmiképpen sem tekinthetők érzetadatnak. A fenomenológiai vizsgálat többek között a tapasztalatot konstituáló mozzanatok elemzését, szétválasztását, azonosítását jelenti, hogy aztán ebből kiindulva végső filozófiai kérdésekre próbáljon meg választ adni.

A fenomenológiai tapasztalatanalízis egyik alapelve szerint az emberi tapasztalatnak szükségképpen intencionális struktúrája van, vagyis a tapasztalati tárgy csakis egy tapasztaló ráirányulás felől gondolható el értelmesen, a tapasztalati tárgy és a tapasztaló ráirányulás korrelatív módon kapcsolódik össze. A fenomenológiai vizsgálat e szükségszerűnek tekintett korreláció mentén elemzi a tapasztalatot, felbontva azt tárgyi és a ráirányulásból következő mozzanatokra. Negatívan fogalmazva: értelmetlen dolog a tapasztalati tárgyat filozófiailag úgy vizsgálnunk, hogy azt a tapasztaló ráirányulás módjával nem hozzuk azt összefüggésbe; e perspektívából tekintve végzetes filozófiai naivitás minden olyan beszédmód, amely képesnek hiszi magát a tőlünk független világ minden szubjektivitást kiküszöbölő leírására.

Husserlnél a tapasztalati ráirányulás – tapasztalati tárgy közötti korrelációs viszony tudatfilozófiai keretek között értelmeződik, a ráirányulást noézisnek, az irányulás tárgyat noémának nevezi. A transzcendentál- és tudatfilozófiai háttérnek megfelelően a korreláció a tudat konstitúciós tevékenységén alapul, vagyis Husserl szerint a szükségszerű korreláció azért áll fenn tudati irányulás és tudati tárgy között, mert a tudat konstituálja a tárgyait. Ezért

^{*} A tanulmány a TÁMOP-4.2.2/B-10/1-2010-0008 jelű projekt részeként – az Új Magyarország Fejlesztési Terv keretében – az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg. A tanulmány megírását az OTKA 100922 és 76865 számú pályázatai támogatták.

a fenomenológiai vizsgálat konstitúciós analízis, amely azt vizsgálja, hogy a tudat milyen módon konstituálja a tárgyát, és ezáltal azt a konkrét tapasztalati világot, mely közvetlenül adott a számunkra. Ezen elemzés része azon a priori mozzanatok elkülönítése és megragadása, melyeket magába integráltan tartalmaz a konkrét tapasztalati tárgy. Az a priori mozzanatok megragadását nevezi Husserl „Wesenschau”-nak, lényeglátásnak – ez az a pont, ahol Husserl esetében leginkább intuícioról beszélhetünk.¹

Heidegger több fontos ponton változtatott a husserli modellen, de tartotta magát a fenomenológia alapeszméihez, a konkrét tapasztalat elemzéséhez és a korreláció gondolatához, és – legalábbis a *Lét és idő* időszakáig – megmaradt a transzcendentálfilozófia kereti között.² A változtatás legfőbb értelmét abban láthatjuk, hogy *Heidegger megpróbálta meghaladni a transzcendentális megközelítésmód szubjektivista jellegét*. A husserli konstitúciós elmélet még egyértelműen tudat- és szubjektumfilozófiai megalapozottságú, ahol az a priori mozzanatok mintegy a szubjektivitás felől kerülnek a konstituált tárgyba. Heidegger éppen ezen a ponton módosítja a fenomenológiát: lemond a tárgykonstitúció elméletéről, s abból indul ki, hogy tapasztalati tárgy egész egyszerűen maga a külvilágbeli létező. Ezzel a módosítással Heidegger látszólag a fenomenológia legfontosabb alapelvéről is lemond, mert első közelítésben nehezen látható be, hogy tárgykonstitúció nélkül miként tartható fenn a szükségszerű korreláció gondolata.

Heidegger alternatív megoldási javaslata az úgynevezett ontológiai differencia bevezetésén alapul, mely a filozófus az egyik legvitatottabb, ám véleményem szerint talán legeredetibb elgondolása. Eszerint különbség van a létező és annak léte között, s az emberi tapasztalás ennek megfelelően két irányban történik, viszonyulunk a létezőhöz és annak létéhez is. Pontosabban kifejtve: a léthez való viszonyulásunk, más szóval létmegértésünk teremti meg a létezővel való érintkezésünk lehetőségfeltételét.³ A létmegértést úgy foghatjuk fel, mint annak a tapasztalati játéktérnek a létrejöttét, mely lehetővé teszi, hogy egyáltalán létezőkkel érintkezésbe kerüljünk. E tapasztalati játéktér a cselekvés lehetséges is körét kijelöli az illető számára. Hogy egy triviális példát válasszunk: ha értem a kilincs létét, hogy

¹ Husserl az *Encyclopaedia Britannica* számára készült szócikkben a következőképpen írja le a fenomenológia tapasztalatfogalmát: a fenomenológia „az empiristák korlátozott ’tapasztalata’ helyébe az originálisan adott szemlélet szükségképpen kitágított tapasztalatfogalmát iktatja; ez valamennyi alakjában (az eidosz szemlélete, apodiktikus evidencia, fenomenológiai lényegszemlélet stb.) fenomenológiailag megvilágítva nyeri el a maga igazolásmódját és formáját.” (*Hua* 9: 300., magyarul: 224. sk.)

² „E. Husserl segítségével nemcsak minden igazi filozófiai ’empíria’ értelmét értettük meg újból, hanem megtanultuk kezelni az ehhez szükséges eszközt is. Minden önmagát értő tudományos filozófiának az ’apriorizmus’ a módszere.” (*SZ*: 50., magyarul: 69.)

³ „Kant értelmében az a priori a szubjektív szféra jellemzője. [...] A fenomenológia ezzel szemben megmutatta, hogy az a priori nem korlátozódik a szubjektivitásra. [...] Az a priori fenomenológiai értelemben nem a viszonyulás, hanem a *lét* jellemzője.” (*GA* 20: 101.)

az használati tárgy, mire jó, milyen vonatkozásban van az ajtóval, a helységbe való belépéssel stb., akkor használni tudom a kilincset, be tudok lépni a helységbe, s ezzel egyidejűleg tapasztalom is a kilincset, megfelelő-e, vagy esetleg túl nehezen nyílik, stb..

Visszatérve a korreláció gondolatához: Heideggernél nem tárgykonstitúció történik, hanem a tapasztalás, illetve a cselekvés játékterének konstitúciója. Továbbra is jelen van a korreláció gondolata, csak ebben az esetben a korreláció a létmegértés révén áll fenn. A heideggeri modell plurális jellegű, mivel egy létezőhöz többféle megértő közelítés lehetséges: a például vett kilincshez azon kívül, hogy úgymond rendeltetésszerűen használjuk, a helyéről kisserelve elemezhetem a kémiai összetételét, demonstrálhatom vele a szabadesés törvényét, használhatom fegyverként, vagy éppen esztétikai tárgyként is szemlélhetem. Ezek a használati módok más és más beállítódáson, megértésen alapulnak, s ennek megfelelően a kilincs létének más és más szegmensét tárják föl. A lényeges az, hogy a két pólus, a megértés és a lét mindig együttesen határozza meg a konkrét érintkezést lehetővé tevő tapasztalati játékteret.

Hogy érthetőbbé váljon a létmegértés fogalma, célszerűnek tűnik ezen összetett fogalom a főbb dimenzióit, jelentésrétegeit megkülönböztetnünk, ilyen 1.) a jártasság, 2.) az egzisztenciális tapasztalatok, 3.) a hagyomány által közvetített létmegértés és 4.) a tudomány alapjául szolgáló létmegértés.

Jártasság: amint a kilincs példája is mutatta, nagyon lényeges Heidegger számára, hogy a létmegértés jártasságot is jelent; akkor értem egy tárgy létét, ha képes vagyok azt rendeltetésszerűen használni.⁴ A megértés ennyiben előfeltételez a tárggyal való bensőséges viszonyt, gyakorlást, és persze tanulást is. Lényeges ebben az összefüggésben, hogy a jártasság csak a dologgal való intim viszony révén jöhet létre, a megértés ennyiben *létmegértés*, amely csakis a dologgal való együttlét során alakulhat ki. A fenomenológiai elemzés kiindulópontja a bensőséges használat során lecsapódott képesség, amelyben a „szubjektív” és „objektív” oldal összeolvadt formában van jelen. Ha valaki tud biciklizni, akkor a jártasságában konstituens módon jelen vannak azok a biciklik is, melyek együtt szenvedtek e tanulás során magával a tanulóval. Az elemzés ugyanakkor megkülönbözteti ezt a két alapmozzanatot, ám tisztában van azzal, hogy ezeket nem lehet izoláltan a filozófiai vizsgálat számára adottá tenni, a korreláció itt is teljes mértékben érvényesül. Heidegger számára kiemelt jelentősége van annak, hogy a jártasságban megnyilvánuló megértés többek

⁴ „A megértés feltárásként mindig a világban-való-lét egész alapszerkezetére vonatkozik. A benne-lét lenni-tudásként mindenkor a világban-lenni-tudás. [...] A kézhezálló mint olyan *alkalmasságában*, *alkalmazhatóságában*, *ártalmasságában* van felfedve.” (SZ: 144., magyarul: 174.)

között létmódot ért meg, azt, hogy az eszköz másként „van”, mint például egy természeti tárgy. E létmód-értés az ontológiai vizsgálat kiemelt célpontja, melynek felszínre hozatala, megmutatása Heidegger egész ontológiai építményében kulcsszerepet játszik.

Egzisztencia: A tapasztalataink bizonyos köre az egzisztenciális pozíciókra vonatkozik, például arra, hogy szabadok vagyunk. Heidegger szerint ugyanis – később ezt a gondolatot Sartre átveszi – az ember a saját szabadságát többek között a szorongás révén tapasztalja meg. A szorongás eszerint olyan tapasztalat, amely az ember számára saját létét tárja fel, amennyiben a szabadságát közvetíti az ember számára.⁵ A szorongás tehát a létmegértés egyik fajtája, és az, hogy miként értjük meg a létünket a szorongásban, vagyis miként viszonyulunk ahhoz, hogy szabadok vagyunk, az alapvető egzisztenciális beállítódásunkat befolyásolja. E megértésben benne rejlik, hogy az ember egészen más létmóddal rendelkezik, mint más létezők, s ennyiben a fenomenológia megkísérelheti e létmód sajátosságainak a felmutatását.

Hagyomány: Sok olyan tudással is rendelkezünk, melyek kapcsán – elsődleges értelemben – jártasságról és tapasztalatról kevésbé beszélhetünk. Miközben hagyományokat, nyelveket sajátítunk el, mások által szerzett tapasztalatokat gyűjtünk be leülepedett formában. Ha például valamely nyelven gondolkodunk, akkor olyan valaha volt tapasztalatokat és hozzájuk kapcsolódó értelemképzéseket működtetünk, melyekről közvetlenül nincs tudomásunk. A fenomenológiai analízis a Heidegger által destrukciónak nevezett eljárás révén próbál eljutni azokhoz a tapasztalatokhoz, döntésekhez, értelemképzésekhez, melyek egy adott hagyományt meghatároznak. Ebben az esetben is létmegértésről beszélhetünk, hiszen a hagyományban, nyelvben mintegy konzerválódtak az eredeti, közvetlenül a dolgokkal való együttlét megértő aktusai. Ugyanakkor az áthagyományozott, illetve másoktól átvett értelmezések kiüresedhetnek, s így el is zárhatják az utat a valódi megértés előtt.

Tudomány: Heideggert felületes értelmezői gyakran tudományellenes gondolkodónak állítják be, miközben a filozófus – különösen a *Lét és idő* időszakában – a tudományok pozitív és izgalmas értelmezését adta. A tudományos kutatás és felfedezés szintén a létmegértésen alapul, csak míg a hétköznapi létmegértés nem válik fogalmi tisztázás tárgyává, addig a tudomány alapfogalmi, módszertani, szemléletbeli alapvetés révén képes arra, hogy a létezők

⁵ „A szorongás megnyitja az ittlétben a *létet* a legsajátabb lenni-tudásra, azaz a *szabadlétet* az önmagát választás és megragadás szabadságára.” (SZ 188., magyarul: 221.,)

egy régióját tematikusan kikutassa. Ahhoz, hogy egy tudományos objektummal, például egy bozonnal érintkezésbe lépünk, a bozon létét előzetesen meg kell értenünk, s ezáltal létre kell jönnie annak a speciálisan kidolgozott tapasztalati játéktérnek, mely a maga eszközeivel, fogalmaival, várakozásaival lehetővé teszi egy bozon detektálását. E játéktér azonban sem pusztán szubjektív, sem pedig pusztán objektív, hanem a tudósnak természet létre való ráhangolódásából, – Szilasi Vilmos kifejezésével élve – a természettel való intim viszonyból származik.⁶ Az intimitás kifejezés jól mutatja, hogy nem pusztán teóriák ácsolása teszi lehetővé a természeti létezők felfedezését, hanem sokkal komplexebb ráirányulás hozza létre azt a mozgásteret, mely az adott tudomány rendelkezésére áll.

A fenomenológiai-ontológiai kutatás tehát a legkülönbözőbb emberi tapasztalatokat mint létmegértéseket vizsgálja. Eddig arra jutottunk, hogy e vizsgálat formális rendező elvei az ontológiai differencia és az intencionalitás gondolata, vagyis az a feltételezés, hogy minden tapasztalás és cselekvés lehetőségfeltétele a dolog létének és az ember megértő viszonyulásának a találkozásából létrejövő új dimenzió. A megértő viszonyulás maga is igen sokrétű lehet, ide tartozik többek között a jártasság az eszközhasználatban, a hagyomány, az egzisztenciális beállítódás és a tudományos gyakorlat. A létmegértés felsorolt módjai sokszor összekeveredve, egymást elfedve, torzítva vannak jelen a mindennapi és tudományos tapasztalatainkban, ezért a fenomenológiai analízis egyik fontos feladata ezek elkülönített felmutatása. A lebontó, elsajátító eljárást, mely arra irányul, hogy az illető tapasztalatot és hozzá tartozó aktivitási formát a maga eredeti módján hozza felszínre, Heidegger fenomenológiai destrukciónak nevezi. Ezen eljárás legfőbb előfeltevése abban áll, hogy a létmegértés különböző módjait a maguk eredetében a kutatás számára tisztán el lehet különíteni.

Maga a fenomenológiai elemzés alapján két szálon fut, egyfelől *nyelvi analízisről beszélhetünk*, másfelől és *nem-nyelvi, hanem szemléleti belátásokon alapuló vizsgálatok* zajlanak. E kettősség hátterében az áll, hogy Heidegger szerint az emberi nyitottság, és ezáltal minden emberi tapasztalat egymásra visszavezethetetlen struktúraelemekből épül fel, egyrészt az úgynevezett hangolt megértésből, amely e nyitottságot a teljes szélességében átfogja és a beszédből (Rede), amely tagolja, artikulálja a (hangolt) megértést. A megértés és a beszéd aszimmetrikus viszonyban állnak egymással, mert csakis a megértés által közvetített

⁶ „Az intimitás teszi lehetővé a természettel való párbeszédet. Pontosabban megfogalmazva, az ittlét léte és a mindenség léte közötti párbeszédéről van szó. Ez az intimitás a transzcendentálisan együttesen kötő realitás.” (Szilasi 1961 48.)

tapasztalati terület tagolható a beszéd és a nyelv által, ám a nyelvi komponens mégsem vezethető vissza a nem nyelvre. E kettősség módszertani következménye az, hogy a heideggeri fenomenológiában egymást kiegészítik a nyelvi jellegű megfontolások és a nem-nyelvi bázisra való utalások.

Egy példa talán jobban megvilágítja, hogy miről van szó. A *Lét és idő*ben Heidegger megkísérelte megmutatni, hogy milyen az ember hétköznapi térfelfogása: vajon eukleidészi térben orientálódunk a mindennapjainkban, avagy pedig a tér másfajta megértése szolgál a hétköznapi cselekedeteink alapjául. Heidegger arra jut, hogy az eukleidészi tér elképzelése rátelepül ugyan akár a mindennapi tér-értelmezésünkre is, ám ha képesek vagyunk a mindennapi térfelfogásunkról lehántani a rátelepült értelmezéseket és a maga eredetiségében megmutatni, akkor egy sajátos, pragmatikus-egzisztenciális térfelfogás bontakozik ki előttünk. Heidegger részben nyelvi érveket, részben nem-nyelvi belátásokat mozgósít ennek belátása érdekében.

Az emberi ittlét eredeti terét a mindennapi praxis konstituálja úgy, hogy a maga gyakorlatának megfelelően tárja föl, érti meg a környező tárgyak terét. Azt, hogy mi van közel és távol, mi hol van egyáltalán, azt nem egy eukleidészi térben való elhelyezkedés adja, hanem a gyakorlat jelöli ki. A nyelvi érvelésre egy példa: „Amikor a távot felbecsüljük, akkor ez relatív módon történik azokra az el-távolításokra vonatkoztatva, amelyekben a mindennapi ittlét tartózkodik. [...] Azt mondjuk: egy kis séta odáig, kőhajításnyira, 'pipaszívásnyira' van.” (SZ: 105., magyarul: 130.) A természetes nyelv analízise megmutatja, hogy a távolság az eszközhasználatra vonatkoztatottan konstituálódik a mindennapi megértésben. A nem-nyelvi példa pedig a következő: „A járás során az utcát minden lépéssel érintjük, és látszólag ez a legközelebbi a [...] kézhezállók között. És mégis távolabb van, mint az az ismerős, akit az 'utcán' menve húszlépésnyi 'távolságra' megpillantunk.” (SZ: 107., magyarul: 132.) Itt Heidegger egy belátásra apellál, amelyet a hétköznapi megértés végrehajtásának követéséből nyerünk. A hétköznapi megértés a közelit és a távolit valahogy felfogja, s a fenomenológiai megértés erre simul rá, mondván ez az a látásmód, mely a mindennapi térfelfogást jellemzi.

A megértés nem nyelvi jellegét Heidegger éppen a látás metafora alkalmazásával húzza alá, amint a *Lét és idő*ben írja: „A megértés [...] egzisztenciálisan az, amit mi az ittlét tekintetének nevezünk.” (SZ: 146., magyarul: 175.) A hétköznapi eszközhasználatnak éppúgy megvan a maga tekintete, melyet Heidegger körültekintésnek (Umsicht) nevez, mint az önmagunkhoz való viszonynak: „azt a tekintetet, amely elsődlegesen és egészében az egzisztenciára vonatkozik, *áttekinthetőségnek* (Durchsichtigkeit) nevezzük. Ezt a terminust a helyesen értelmezett 'önismeret' (Selbsterkenntnis) jelölésére választjuk [...]”. (SZ: 146.,

magyarul: 176.) A teoretikus viszonyulásnak is természetesen megvan a maga tekintete, amely azonban hangsúlyozottan nem a praktikus körütekintés: „A teoretikus viszonyulás körütekintetés nélküli csak-odatekintés. Az odatekintés attól, hogy körütekintés nélküli, még nem nélkülözi a szabályt, kánonja a *módszerben* alakul ki.” (SZ: 69., magyarul: 91.)

A filozófiai látást nem lehet leválasztani azokról a létmódokról, illetve magatartásmódokról, melyek az emberi ittlét sajátjai. A fenomenológia ezeket mintegy működésbe hozza, hagyja őket, hogy a maguk szerepét eljátsszák, s ezáltal az a látásmód érvényesül a filozófiai kifejtésben is, amely ezeket a létmódokat eredetileg jellemzi. Emiatt a fenomenológiai módszer erősen kritikai jellegű, egyáltalán nem mindegy ugyanis, hogy mennyire sikerül egy adott magatartásmód látásmódját híven működtetni, a fenomenológiai leírásban pontosan ábrázolni.

A kritikai beállítódást még inkább szükségesé teszi, hogy az ember önértelmezését jelentősen torzítja Heidegger szerint az a mód, ahogy az emberek együtt élnek, s egymásra kényszerítik az értelmezéseiket. A többi ember által ránk kényszerített önértelmezési módot nevezi Heidegger „das Man”-nak, akárkinek. Az akárki által képviselt, nyilvános létértelmezéseket többek között a nivelláló jelleg és az önmagunkhoz való viszonyulás elzáródása jellemzi. „A mindennapi ittlét saját létének preontológiai értelmezését az akárki legközelebbi létmódjából meríti. Az ontológiai interpretáció mindenekelőtt ezt az értelmezési tendenciát követi, az ittlétet a világból érti meg és világonbelüli létezőként találkozik vele.” (SZ: 130., magyarul: 157.) A mindennapiságban működő torzító tendenciák eszerint olyan ontológiai értelmezési irányok kiindulópontjai lehetnek, melyekkel a heideggeri fenomenológia szemben áll. Ezen értelmezések nivelláló jellege abban áll, hogy nem tesznek különbséget a pusztán meglévő dolgok léte és az ember léte között. Olyan beszéd- és látásmódot alkalmaznak, amely a dologontológia túlterjeszkedését jelenti, amely eredményeképpen a létmódok közötti különbségek eltűnnek a filozófiai értelmezésben.

A heideggeri fenomenológia saját módszertani öntudata szerint e sokrétű, ellentmondásokkal terhelt közegben kell, hogy eljárjon, ahol nem egyszerű tájékozódni a különböző értelmezési, önmegértési tendenciák között. Mivel a mások által vezérelt ön- és világértelmezésnek éppúgy megvan a beszéd- és látásmódja, ezért az analízis feladata ezen értelmezésmódok pontos elkülönítése és bemutatása. Az értelmezési rétegek lefejtésének, elkülönítésének egyik legfontosabb szempontját talán úgy lehetne megfogalmazni, hogy *az illető beállítódást végrehajtás közben kell megragadni*, s minél inkább sikerül ezt mintegy önmagából kiinduló véghezvitelként láttatnunk, *annál inkább sikerülhet a hozzá tartozó látásmódot is megragadnunk* és a filozófiai megfontolások kiindulópontjává tenni.

Végezetül néhány összefoglaló megjegyzést szeretnék tenni a kiinduló kérdésünkkel kapcsolatban, hogy milyen szerepet játszanak az intuíciók a heideggeri fenomenológiában?

1. *Nincs prioritása az intuíciónak a nyelvi megfontolásokkal szemben:* a heideggeri fenomenológia – ellentétben például a husserlivel, ahol a szemléletnek elsőbbsége van – *nem tételez fel a nyelvi és a szemléleti megalapozottságú érvelések között hierarchikus viszonyt*. Heidegger mindkét elemzési módra igényt tart, s mindkét vizsgálati mód sikere azon múlik, hogy mennyire tudja a vizsgálat az eredeti beállítódást híven megragadni, s azokat működés közben bemutatni.

2. *Az „intuíciók” nem adottak közvetlenül, hanem szigorú módszeres munkával tehetők csak hozzáférhetővé.* Amint Heidegger a *Lét és idő* bevezetésében a fenomenológia meghatározása során írja: „Az a gondolat, hogy a fenoméneket ’originálisan’ és ’intuitív módon’ kell megragadnunk, éppen hogy ellentétes a véletlenszerű, ’közvetlen’ és gondolkodás nélküli ’szemlélés’ naivitásával.” (SZ: 36. sk., magyarul: 54.) A módszeres munkát azért kell kifejtetni hogy egy-egy magatartás, illetve beállítódás-mód látásmódját feltárjuk, mintegy működni hagyjuk. Heidegger a „lassen” igét használja ebben az összefüggésben, amely egyszerre jelent hagyást és műveltetést: vagyis aktívan kell hagynunk, hogy egy-egy emberi magatartásmód kibontakozzon, s ezáltal a rá jellemző látásmódot leolvashassuk – Heidegger „produktív látásnak” (GA 58 254. o.) is nevezi ezt az aktív és mégis ráhagyatkozó módszert.

3. *A tisztán teoretikus beállítódás által nyert intuíciók nem kitüntetettek:* Heidegger meg szeretné haladni azt a szerinte Parmenidészről induló teoretikus tradíciót, melyet a következőképpen jellemez: „A lét az, ami a tiszta szemlélő felfogásban mutatkozik meg, és csak ez a látás fedi fel a létet. Az eredendő és valódi igazság a tiszta szemléletben rejlik. Ez a tézis a továbbiakban a nyugati filozófia fundamentuma maradt.” (SZ: 171., magyarul: 202.)

4. *Vannak téves intuíciók is, melyek leginkább az emberek nyilvános együttlétéhez kötődnek.* Filozófiai szempontból súlyosabb következményekkel járó hibás intuíció a létmódok nivellálása, s ezen belül is az, amikor az ember dologszerű létként érti meg a saját létét.

Irodalomjegyzék, rövidítések

Martin Heidegger (1993) *Sein und Zeit*, Niemeyer, Tübingen, 1993, magyarul: *Lét és idő*, Osiris, Budapest, 2001, (ford. Vajda Mihály, Angyalosi Gergely, Bacsó Béla, Kardos András, Orosz István) (SZ)

Martin Heidegger (1979) *Prolegomena zur Geschichte des Zeitbegriffs*, hrsg. von P. Jaeger, Klostermann, Frankfurt am Main, (GA 20)

Martin Heidegger (1993) *Grundprobleme der Phänomenologie (1919/20)* hrsg. von H.-H. Gander, Klostermann, Frankfurt am Main, GA 58

Edmund Husserl (1962) *Phänomenologische Psychologie*, hrsg. von W. Biemel, Nijhoff, Haag, , részben magyarul: „Fenomenológia”, in: *Válogatott tanulmányok*, Gondolat, Budapest, 1972, 193-226. o., (ford. Baránszky Jób László), illetve „Fenomenológia” (Részlet az Encyclopaedia Britannica-cikk második feldolgozási kísérletéből), in: *Fenomenológia és/vagy egzisztenciafilozófia*, Atheneum, II./1993/1., T-Twins, 3-9. o., (ford. Rózsahegyi Edit) (Hua 9)

Szilasi Vilmos (1961) *Philosophie und Naturwissenschaft*, Francke, Bern/München,